

УДК 343.98.06
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.79>

Р. В. Мицкан

заступник директора

Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
orcid.org/0000-0003-2176-5689

Б. Л. Остафій

завідувач сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень

Івано-Франківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України
orcid.org/0000-0001-6280-9575

ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЯ ТА ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ ТКАНИНИ (РУКАВИЦЬ) ІЗ ПЛАСТИЧНИХ ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН, ЯКІ ВИКОРИСТОВУВАЛИСЬ У ЗЛОЧИННИХ ЦІЛЯХ

Одними із найбільш жорстоких та резонансних злочинів, які призводять до загибелі великої кількості людей, є злочини з використанням вибухонебезпечних речовин та пристроїв.

Метою даної статті є криміналістичний аналіз слідової інформації злочину із застосуванням пластичних вибухових речовин, які використовувались у злочинних цілях. Завданням даного дослідження є висвітлення та надання рекомендацій щодо виявлення, фіксації та вилучення слідів тканини (рукавиць) із пластичних вибухових пристроїв.

Під час розслідування злочинів із використанням вибухових пристроїв та речовин у слідчо-оперативної групи виникають значні труднощі із виявленням та вилученням слідової інформації. Суттєву інформацію несуть сліди, які утворюються в результаті виготовлення, транспортування та встановлення вибухового пристрою до вибуху. Під час встановлення вибухового пристрою на вибуховій речовині (пластиді) залишаються сліди, залишені злочинцем у результаті стискання та розминання даної речовини. Використання захисних рукавиць під час підготовки вибухової речовини до вибуху нівелює можливість залишення злочинцями слідів біологічного чи дактилоскопічного походження. Але разом із тим надає можливість спеціалістам використовувати досліджуваний метод виявити, зафіксувати та вилучити сліди тканини із пластичних вибухових речовин. Для вилучення слідів рукавиць та виготовлення їхніх об'ємних копій використовується двокомпонентна стоматологічна паста.

Ступінь вираженості слідів надають можливість встановлення групової належності (наприклад, певного типу матеріалу), так і встановлення тотожності конкретному слідоутворюючому об'єкту. Для більшої наочності авторами наведено ілюстративний матеріал. Даний метод дослідження буде корисним для працівників вибухотехнічних служб та експертів криміналістів.

Ключові слова: вибухові речовини, трасологія, сліди матеріалу (рукавиць), ідентифікація, групова належність.

Mytskan R. V., Ostafiy B. L. DETECTION, DOCUMENTING AND SEIZURE OF FABRIC TRACES (OF GLOVES) FROM PLASTID EXPLOSIVE SUBSTANCES THAT ARE USED FOR CRIMINAL PURPOSES

One of the most brutal and high-profile crimes that lead to death of a large number of people are crimes involving the use of explosive substances and devices.

The purpose of this article is a forensic analysis of trace evidence of the crime with the use of plastic explosives that have been used for criminal purposes. The objective of the article is to highlight and provide recommendations for the detection, documenting and seizure of traces of fabric (gloves) from plastic explosive devices.

In the process of investigating crimes involving explosive substances and devices an investigation team may face great difficulties while detecting and seizing trace evidence. Significant information is carried by the traces that are formed as a result of the manufacture, transportation and installation of the explosive device before the actual explosion. When installing an explosive device on the explosive substance (plastid) traces are left by the offender as a result of compression and kneading of the substance.

The use of protective gloves in the preparation of explosives for explosion eliminates the possibility leaving traces of biological or dactyloscopic origin by the offender. However, at the same time it provides an opportunity for the specialists to detect, document and seize traces of fabric from plastic explosives, using the method, studied in this article. A two-component dental paste is used to remove traces of gloves and make three-dimensional copies of them.

The degree of severity of traces makes it possible to establish group affiliation (for example, a certain type of material) and to establish the identity of a particular trace-forming object. For greater clarity, the authors provide illustrative material. This research method will be useful for employees of explosives services, forensic centers and law enforcement agencies.

Key words: explosive substances, trace evidence, traces of fabric (gloves), identification, group affiliation.

Вступ. Лютий 2014 року став для України початком політичної та економічної дестабілізації. Упродовж цих років Російська Федерація

порушила достатню кількість міжнародних угод, основні принципи та норми міжнародного права для анексування АРК, окупації окремих райо-

нів Донецької та Луганської областей та загибелі десятків тисяч громадян України. Незважаючи на зусилля державних органів, внутрішніх військ та правоохоронних органів, криміногенна ситуація у країні залишається складною та напруженою. Незаконне надходження вибухових пристроїв із ООС, доступність його придбання, недотримання умов зберігання та використання сприяє вчиненню значної кількості злочинів, пов'язаних із використання вибухонебезпечних речовин та пристроїв. Такі злочини є найбільш жорстокими та резонансними, призводять до загибелі великої кількості людей та породжують страх і паніку в суспільстві. Розслідування таких злочинів потребує від слідчо-оперативної групи не тільки високого професіоналізму та оперативності, а й створення налагодженої співпраці з вибухотехнічними службами та експертами-криміналістами. Саме залучення органами досудового розслідування до слідчих, оперативно-розшукових дій спеціалістів різних криміналістичних профілів й належної їх організації та забезпечення техніко-криміналістичного супроводу слугує запорукою отримання якісних доказів.

Наявність слідчої інформації на вибухових речовинах та пристроях вимагає застосування різноманітних способів виявлення, вилучення та фіксації слідів. Під час встановлення вибухових пристроїв злочинці використовують різні способи уникнення залишення слідів папілярних візерунків рук. Одним із таких способів є застосування рукавиць із різноманітною робочою поверхнею та матеріалом виготовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти розслідування злочинів, пов'язаних із використанням вибухових пристроїв, досліджувались у наукових працях таких вчених, як Антонов К.В., Бахін В.П., Бертовський Л.В., Завадський О.М., Кофанов А.В., Мартинов В.В., Моторний І.Д., Поліщук В.В. та ін. Але, незважаючи на це, поза увагою залишається багато недосліджених аспектів виявлення, фіксації та вилучення слідчої картини з місця злочину.

Метою даної статті є криміналістичний аналіз слідчої інформації злочину із застосуванням пластичних вибухових речовин, які використовувались у злочинних цілях. Завданням даного дослідження є висвітлення та надання рекомендацій щодо виявлення, фіксації та вилучення слідів тканини (рукавиць) із пластичних вибухових пристроїв.

Виклад основного матеріалу. Практика показує, що своєчасне проведення огляду місця події, виявлення, фіксація та вилучення слідів підготовки вибухового пристрою до вибуху та безпосередньо сліди вибуху є важливим джерелом інформації для слідчо-оперативної групи про подію злочину.

Виявлення та вилучення вибухових пластичних речовин проводиться працівниками вибухотехнічних відділів ГУНП у процесі огляду місця події з використанням спеціальних методів та засобів, що спрямовані на вилучення вибухових речовин із застосуванням заходів безпеки та подальшим направленням для проведення вибухотехнічної та судової трасологічної експертизи.

Дослідження вибухових пристроїв, речовин та виявлення, фіксація і вилучення слідчої інформації потребує залучення спеціалістів-вибухотехніків та експертів-криміналістів із правом проведення судової трасологічної експертизи.

У сучасній криміналістичній літературі статус і структура вибухового пристрою (ВП) характеризується різноманітністю підходів і поглядів вчених криміналістів. На початковому етапі розвитку криміналістики вчені-криміналісти розглядали ВП із позиції військових і технічних наук. Із плином часу таких понять і класифікацій було недостатньо для розв'язання криміналістичних завдань, і вони не охоплювали весь спектр досліджуваних об'єктів. Це було пов'язано з поширенням кримінальних вибухів і збільшенням кількості різновидів знарядь вибуху, які застосовувались для досягнення злочинної мети не тільки як боеприпаси вибухової дії, але й як ВП саморобного виготовлення, що надалі і визначило їхній статус у криміналістиці. Учені-криміналісти стали вживати для їх позначення свої поняття. Так, В.М. Плєскачевський обґрунтував необхідність визначати їх як зброю вибухової дії [3, с. 303]. З. Кірсанов і Л. Лєтоштяк назвали ВП вибуховими системами [4, с. 127]. В.А. Ручкин пропонує у своїй роботі використовувати термін «минновзрывное оружие» [5; 12]. Проте наведені терміни не дістали поширення у криміналістичній науці, тому, незважаючи на спосіб виготовлення, всі вибухові пристрої охарактеризовуються одним поняттям.

Сьогодні в судово-експертному дослідженні вибуховими речовинами визнають системи (індивідуальні речовини або суміші), здатні під впливом зовнішніх чинників до надзвичайно швидкого хімічного перетворення (вибухове перетворення). Будь-яка вибухова речовина має цілий комплекс фізичних, хімічних і технологічних властивостей та вибухових характеристик, які зумовлюють її призначення, можливості й сфери застосування, поширеність у різних галузях промисловості та ступінь доступності й прийнятності для правового використання [6, с. 357].

Під час розслідування злочинів із використанням вибухових пристроїв та речовин у слідчо-оперативної групи виникають значні труднощі з виявленням та вилученням слідчої інформації. Слідова картина злочину, учиненого із застосу-

ванням вибухового пристрою та вибухових речовин, є різноманітною. У ній, як стверджують М.А. Погорецький, М.О. Ленко, трапляється вся сукупність можливих матеріальних та ідеальних слідів, оскільки в механізмі події беруть участь людий речі, які взаємодіють та утворюють ідеальні сліди пам'яті та матеріальні сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини тощо [7, с. 234].

Сліди вибухових пристроїв не обмежуються лише категорією слідів, які утворилися в результаті вибуху. Суттєву інформацію можуть нести також і сліди, які утворюються в результаті виготовлення, транспортування та встановлення вибухового пристрою до вибуху.

Зокрема, Буш М.П., Грибунов О.П., Макаров А.В. вважають, що їх можна розділити на п'ять груп, зокрема:

- 1) сліди виготовлення вибухового пристрою;
- 2) сліди транспортування вибухового пристрою на об'єкт мінування;
- 3) сліди, утворені під час установки вибухового пристрою на об'єкті мінування, в тому числі і сліди маскування;
- 4) сліди, утворені під час відходу з об'єкта мінування (включаючи і сліди приховування злочину);
- 5) сліди вибуху вибухового пристрою [8, с. 28].

Особливу увагу в нашому дослідженні хотілося б звернути на сліди, утворені під час установки вибухового пристрою на об'єкт мінування. Під час встановлення вибухового пристрою на вибуховій речовині (пластиді) залишаються сліди, залишені злочинцем в результаті стискання та розминання даної речовини.

Пластид являє собою однорідну тістоподібну масу світло-кремового кольору густиною 1,4. Пластид виготовляється з порошкоподібного гексогену (80%) і спеціального пластифікатора (20%) шляхом ретельного їх перемішування. Пластид негігроскопічний і нерозчинний у воді, легко деформується зусиллям рук. Це дозволяє використовувати пластид для виготовлення зарядів необхідної форми.

Пластичні властивості пластида зберігаються при температурі від -30 до +50. При негативних температурах пластичність його декілька знижується; при температурах вище +25 він розм'якає і міцність виготовлених і нього зарядів зменшується. До удару, тертя і теплових впливів пластид мало чутливий (його чутливість лише трохи вище чутливості тротилу). У випадку прострілу кулею, заряд з ПВВ-4, як правило, не вибухає і не загорається. У випадку запалювання горить, горіння його в кількості до 50 кг проходить енергійно, але без вибуху. Із металами пластид хімічно не взаємодіє. Детонує він від капсуля-детонатора № 8, що занурюється в масу заряду на глибину не менше 10 мм. Пластид не має властивостей липкої речо-

вини, тому під час проведення підіривних робіт із використанням пластиду для надійного кріплення до об'єкта заряди з нього необхідно обгортати у тканину або пластикатові оболонки [9].

Відповідно, пластид є слідосприймаючим об'єктом, і на ньому залишається достатня кількість слідів для подальшого проведення експертизи з метою встановлення групової належності або тотожності конкретному об'єкту.

Саме застосування трасологічних знань надасть можливість слідчому або зменшити коло підозрюваних, або безпосередньо встановити підозрюваного у вчиненні злочині. Зазначимо, що трасологія – це галузь криміналістичної техніки, що вивчає теоретичні засади слідоутворення, закономірності виникнення різних видів слідів, які відбивають механізм кримінального правопорушення, вивчає і розробляє техніко-криміналістичні засоби, прийоми, методи збирання і дослідження слідів із метою їх використання для розслідування і профілактики кримінальних правопорушень [1, с. 95].

На вирішення судової трасологічної експертизи, що пов'язана з дослідженням слідів рукавиць, зазвичай виносяться такі запитання:

- Чи придатні для ідентифікації сліди рукавиць, виявлені на місці події?
- Рукавицями якого типу залишені дані сліди?
- Чи не залишені сліди, надані з різних місць подій, одними і тими ж рукавицями?
- Чи не залишені сліди рукавиць, рукавицями вилученими в підозрюваного?

Щодо визначення поняття слід, то у криміналістиці існують суперечливі моменти. І.М. Якимов називав слідом відбиток предмета на будь-чому, що дозволяє судити про його форму або призначення. С.М. Потапов вважав, що слід – це відображення на матеріальних предметах ознак явищ, причинно пов'язаних із розслідуваною подією. У сучасній науковій літературі слід – будь-яке матеріальне відображення ознак речей і процесу слідоутворення (явищ), що дозволяє судити про ці ознаки і використовувати їх відображення для ідентифікації та діагностики [13, с. 78].

Використання захисних рукавиць під час підготовки вибухової речовини до вибуху нівелює можливості залишення злочинцями слідів біологічного чи дактилоскопічного походження. Але разом із тим надає можливість спеціалістам виявити, зафіксувати та вилучити сліди тканини із пластичних вибухових речовин.

Визначення групової належності досліджуваних об'єктів під час проведення експертизи або ж опрацювання за криміналістичними обліками надасть змогу суттєво звузити коло пошуку підозрюваних чи отримати іншу необхідну інформацію щодо події злочину.

У процесі проведення трасологічної експертизи встановлюється наявність слідів трасоло-

гічного походження (слідів тканини (рукавиць)) із подальшою фотофіксацією місця їхньої локалізації, встановлення розмірних характеристик та опису відображених елементів. Із метою вилучення слідів рукавиць та виготовлення їхніх об'ємних копій проводиться вилучення вказаних слідів із об'єкта дослідження шляхом виготовлення полімерних зліпків із застосуванням двокомпонентної стоматологічної пасти за типом "Zetaplus C-Silicone Impression material". Під час копіювання слідів рукавиць із пластичних речовин враховується ступінь їхнього відображення на поверхнях слідосприймаючого об'єкту (-тів), їхня локалізація.

Із метою подальшого дослідження слідової інформації трасологічного походження, зокрема слідів матеріалу (рукавиць), із використанням вибухової речовини (пластиду) в лабораторних умовах за участі спеціаліста-вибухотехніка було проведено ряд об'ємних відтисків, для чого використовувались рукавиці з різними рельєфними робочими поверхнями, що розташовані на їхніх долонних частинах (див. рисунок 1).

Із метою отримання зразків для подальшого дослідження рукою, почергово захищеною рукавицями з різними рельєфними рисунками, було проведено ряд відтисків на частинах пластиду шляхом натиску, захвату (захоплення) та дотику.

У процесі візуального дослідження експериментальних слідів на поверхнях ділянок вибухової речовини встановлено, що в них достатньо стало та чітко відображається не лише тип (вид) рельєфного рисунку захисного протектору рукавиць, але й окремі особливості будови матеріалу у вигляді дрібних заглибин, випуклостей тощо. Найвність відображених в експериментальних слідах елементів структурного рисунку, їхній характер, ступінь вираженості вказують як на можливість встановлення групової належності даних слідів (наприклад, певного типу матеріалу), так і на встановлення тотожності конкретному слідоутворюючому об'єкту. Для більшої наочності наведено ілюстрації слідів матеріалу (рукавиць) на поверхні частин пластиду, виконані з використанням вищезазначених рукавиць (див. рисунок 2).

Для проведення всебічного та об'єктивного дослідження з урахуванням особливостей об'єкта (пластиду), на якому знаходились вказані сліди, було проведено їх вилучення з використанням спеціальної силіконової пасти „Zetaplus C-Silicone Impression material” у вигляді отримання копій-зліпків.

Під час подальшого дослідження слідів матеріалу (рукавиць), перекопійованих шляхом виготовлення полімерних зліпків, встановлено, що в усіх відтисках повно, чітко та стало відобрази-



Рис. 1. Загальний вигляд робочих (долонних) поверхонь рукавиць, що використовувались під час відібрання зразків трасологічного походження з вибухових пластичних речовин

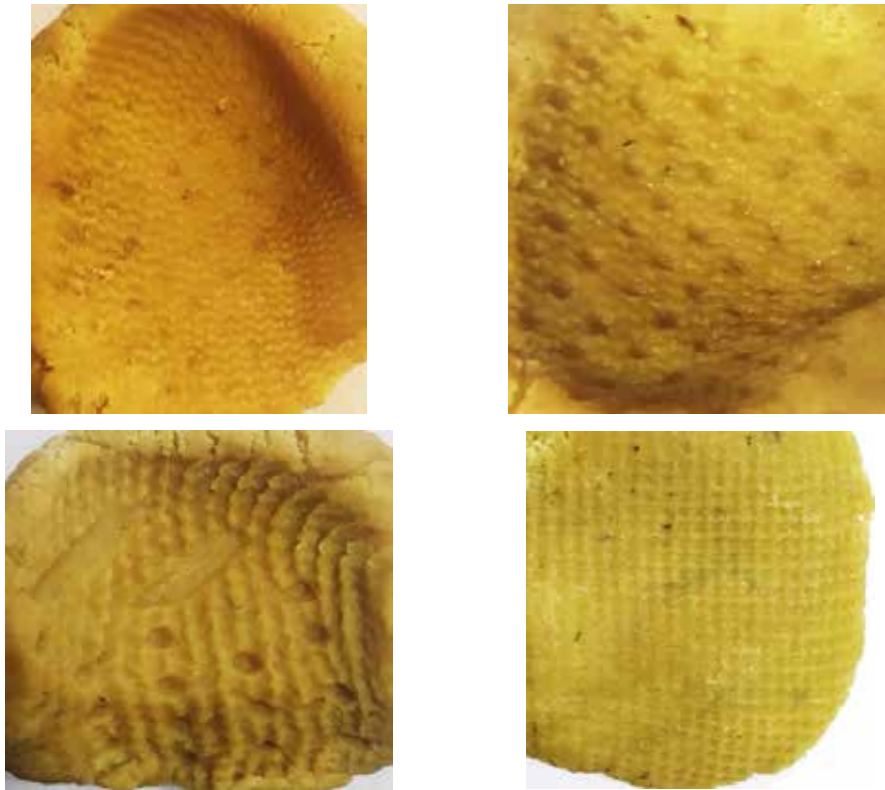


Рис. 2. Загальний вигляд слідів матеріалу (рукавиць), що утворені експериментальним шляхом на частинах пластиду



Рис. 3. Загальний вигляд об'ємних слідів тканини, що перекопійовані шляхом виготовлення полімерних зліпків

лись загальні та окремі ознаки матеріалу рукавиць, які утворюють індивідуальний комплекс ознак, властивий для певного типу матеріалу, що дозволяє визнати їх придатними як для встановлення групової належності (наприклад певного типу матеріалу), так і для встановлення тотожності конкретному слідоутворюючому об'єкту. Для більшої наочності наведено ілюстрації слідів матеріалу (рукавиць), перекопійованих шляхом виготовлення полімерних зліпків (див. рисунок 3).

Таким чином, необхідно зазначити, що якісний та професійно-організований огляд місця події дасть можливість зібрати необхідну інформацію про подію злочину. Вищерозглянутий метод фіксації слідової інформації надасть змогу встановити групову належність виявлених слідів або встановити тотожність конкретного слідоутворюючого об'єкта.

Звичайно, виявлення та вилучення слідової інформації, особливо з пластичних вибухових речовин, потребує налагодженої співпраці з працівниками вибухотехнічних відділів ГУНП та експертами криміналістами науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів МВС України. Тому обов'язковість залучення спеціалістів до даної слідчої дії буде свідчити про об'єктивність, неупередженість та компетентність слідчого.

Література

1. Криміналістика : підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко, О.О. Алексеев та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.
2. Бергер В.Є., Рибалко Я.В. Зразки актів дактилоскопічної та трасологічної експертизи. Київ : РВВ МВС України, 1997. 176 с.
3. Плесакачевський В.М. Оружие в криминалистике. Понятие и классификация : монография. Москва, 1999.
4. Кирсанов З., Летоштяк Л. Новая отрасль криминалистической техники. *Борьба с преступностью на современном этапе*. Барнаул, 1982.
5. Ручкин В.А. Оружие и следы его применения. Криминалистическое учение. Москва, 2003.
6. Івасишин Т.М., Остапюк Ю.М. Правове та судово-експертне підґрунтя встановлення належності речовин до вибухових. *Судова вибухотехнічна експертиза*. 2010. С. 353–363.
7. Погорецький М.А. Процесуальні та криміналістичні засади початкового етапу розслідування терористичних актів, учинених з використанням саморобного вибухового пристрою : монографія / М.А. Погорецький, М.О. Ленко, Д.Б. Сергеева. Київ : Алерта, 2014. 300 с.
8. Буш М.П. Взрывные устройства и следы их применения : учеб. пособ. Иркутск : ВСИ МВД России, 2005. 75 с.
9. Методична розробка щодо проведення групового заняття, Національний університет цивільного захисту України. Тактична і тактико-спеціальна підготовка. URL : https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-viiskovoi-pidhotovky/distant-content/vip/Zanytie_3_1.pdf.
10. Махов В.Н. Участие специалистов в следственных действиях. Москва, 1975. 88 с.
11. Картавий А.А. Криминалистическая характеристика террористических акций, совершенных путем взрыва зданий и сооружений. *Труды Академии управления МВД РОССИИ*. 2008. № 4. С. 10–15.
12. Криміналістика : підручник / Берназ В. Д. та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. А.Ф. Волобуєва ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2011. 665 с.
13. Майлис Н.П. Судебная трасология : учебник [для студентов юрид. вузов]. Москва : Изд-во «Экзамен», 2003. 272 с.